

תאכלו מצות ומצה עשירה מצה היא שהרי כל המנחות באות מצה והיו נלושות בשמן ואם כן היכא שאין לו רק מצה עשירה ולא יכול לקיים מצות לחם עוני לפה לא יקיים מצות מצה לכל הפחות ולפי זה אפילו מצה עשירה אסור לאכול, והא דקתני לא יאכל מט' שעות ולמעלה היינו שלא ימלא כריסו משאר מיני תרגימא, ותימא שהביא רביה מדקאמר בפרק ערבי פסחים לא יאכל מן המנחה ולמעלה ומשמע דוקא סמוך למנחה הוא דאסור אבל קודם לזה שרי, ומדקדק הרא"ש השתא במה איירי אי בחמץ הא אסור משעה ד' ואי במצה אסור לאכול בערב פסח ואי במיני תרגימא הא שרי כל היום, אלא במצה עשירה איירי דאסור מן סמוך למנחה וקודם לזה שרי ע"כ דברי הרא"ש, ובודאי אין רביה לדברי הרמב"ם דלא שריא במיני תרגימא רק מעט אבל לא ימלא כריסו מהם, ואף לדברי הרא"ש דכל מיני תרגימא שרי אפילו אינו אוכל דרך טיבול אפשר לאוקמה במצה המבושלת ופרוסה קיימת וק"ל כר' יוסי שאין יוצא במבושל דבעינן טעם מצה אף על גב דלענין המוציא בודאי לחם הוא ומברכין עליו המוציא היכא שהפרוסה קיימת ויש כאן תואר לחם, לענין מצה לא נקרא מצה כיון שאין בו טעם מצה שהוא מבושל, ושמא בהאי גוונא שרי בערב פסח דלאו מצה הוא כלל אבל מצה עשירה מצה היא, ואם מיני תרגימא שרי לגמרי אם כן למה הוצרך בגמרא דמטבל במיני תרגימא הוי ליה למימר דכל מידי דלאו פת שרי לאכול משום דלא סעיד אבל בודאי כל מידי אסור לאכול ולא שרינן רק מאי דמביא תאות המאכל דהיינו דבר מועט כגון טבול במיני תרגימא, ועוד דקאמר אחר זה רב יצחק מטבל כירקא וש"מ דלא כל מידי דאכילה שרי אלא כגון הטבול וכיוצא בזה שהוא גורר תאות המאכל, אמנם בודאי הא מילתא נראה פשוט אם אין שום מים במצה דבכהאי גוונא לאו משום מצה עשירה בלבד אינו יוצא בה רק משום דלא בא לידי חימוץ ובודאי במצה שאינה בא לידי חימוץ אינו יוצא בה כלל אף בשעת הדחק דהוי כמו אורז

לפי אשר אמרנו אתי שפיר, דכל יין בעולם הוא סועד קצת, ומקשה וחמרא מי סועד קצת והכתיב ויין ישמח לבב אנוש אבל לא סעיד, וזה הפי' הוא נכון לפי סוגיית הגמרא בלי קושיא, ומדברי הרמב"ם (פ"ו מהל' חו"מ) אבל הוא אוכל מעט פירות או ירקות ולא ימלא כריסו מהם ע"כ, ונראה שפי' הרמב"ם כך מדאמר ר' יוסי אבל מטבל הוא במיני תרגימא ולא קאמר אבל אוכל מיני תרגימא, משמע דרך טיבול דוקא כדרך בני אדם שמטבילין קודם הסעודה כדי שיהיה למשיך האכילה, וכן פי' הרשב"ם דברים האלו כגון מיני תרגימא וירקות ממשיכין את הלב לאכול, ומשמע כדרך בני אדם העושים כדי שיהיה גורר האכילה אבל לא ימלא כריסו מהם, והא דאמרינן כאן שאסור לאכול משעה ט' היינו שאסור לאכול מצה עשירה אבל מצה גמורה אסור מחצות, וכדאמרינן בירושלמי (פסחים פ"ו ה"א) האוכל מצה בי"ד כאלו בועל ארוסתו בבית חמיו ע"כ, והטעם הוא מפני שמן חצות נאסר בחמץ ועדיין לא הגיע שעת מצות מצה עד הערב ודמיא לארוסה שנתארסה לאיש אחד ועדיין לא הגיע הזמן להיות מותרת לו עד שעת נשואין, לכך לא אמר היושב בסוכה בערב סוכות דהוה כבועל ארוסתו, דהתם שאני שהרי אין שם ארוסה דלא נאסר הבית מלישב שם, אבל בערב פסח דנאסר החמץ ולא הגיע הזמן למצה וזה הוי כבועל ארוסתו בבית חמיו, ואומר שם הבועל ארוסתו בבית חמיו מכין אותו מכות מרדות והאוכל מצה בערב פסח מכין אותו מכות מרדות, ודוקא מצה גמורה אסור לאכול אותה פי' מצה שיוצא בה לערב אבל מצה עשירה שאין יוצא בה אין איסור לאכול ומט' שעות ולמעלה אסור מצה עשירה, וכך פירש הרא"ש והטור, ועל פי דרכים אלו אנו לומדים שמי שאין לו מצה גמורה כלל כי אם מצה עשירה אין מצוה כלל לאכול אותה שאם היה מצוה לאכול מצה עשירה כשאין מצה אחרת היה אסור אפילו מצה עשירה לאכול שהרי ראוי להיות יוצא בה כשאין מצה אחרת:

ויש לדקדק על זה כיון דכתיב (שמות י"ב) בערב

ודוחן דלא הוי מצה כלל וכהאי גוונא בודאי שרי. ור"ת שהיה מתיר בודאי כהאי גוונא התיר והא לא הוי טעמא משום מצה עשירה שזה שייך במצה שיש בה מים ומי פירות ביחד דזה בא לידי חמוץ רק דהוי מצה עשירה אבל אם גלושה במי פירות בלבד דבר זה לא בא לידי חימוץ ושרי לגמרי: L

והא דתנן לא יאכל מן המנחה ולמעלה בערבי פסחים הטעם משום חיובא דמצה שלא יבא לאכול מצה אכילה גסה ופריך בגמרא אהא דקאמר דאף ר' יוסי מודה בע"פ שלא יאכל מן המנחה ולמעלה ומקשה מהא דאמר ר' ירמיה א"ר אבהא א"ר יוחנן א"ר יוסי בר חנינא הלכה כר' יהודה בערב פסח הלכה כר' יוסי בערבי שבתות הלכה כר' יהודה בערב פסח מכלל דפליגי אף בערב פסח ומתרחץ לא מכלל דפליגי בהפסקה וקאמר שם לא זזו משם עד שקבעו הלכה כר' יוסי ואמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה לא כר' יוסי ולא כר' יהודה אלא פורס מפה ומקדש. רב אלפס לא הביא רק דברי שמואל דפורס מפה ומקדש ודחה דברי ר' יוחנן ור' חנינא שפסקו הלכה כר' יהודה בע"פ והלכה כר' יוסי בערבי שבתות. ומפרש הר"ן והרמב"ם טעם הדבר דהלכה כשמואל משום דתניא כותיה דתניא ושויין שאין מביאין את השלחן ואם הביא פורס מפה ומקדש והיינו כשמואל דהא לר' יהודה לא סגי בפורס מפה רק צריך עקירת השלחן לגמרי. ולר' יוסי לא צריך פריסת מפה כיון דסובר דאין מפסיקין א"כ לא צריך פריסת מפה. ואם כן כשמואל אתיא וסיפא דברייתא דקתני אם הביא כו' לא הדר ארישא דברייתא דקתני ושויין וכי אליבא דר' יהודה ור' יוסי אלא סיפא דקתני ואם הביא תנא קאמר לה. כך פי' הר"ן. אבל קשיא לי מנ"ל לומר כך דשמא אף ר' יהודה מודה דסגי בפריסת מפה דהא דמצריך אליבא דר' יהודה הנסקה לגמרי היינו כשהוא אוכל כבר ואם לא יפסק בעקירת שלחן אין נראה שהסעודה באה לכבוד שבת לכך צריך עקירת שלחן. אבל כאן שלא אוכל קודם סגי בפריסת מפה. אף על גב

דר' יוסי קסבר דאין מפסיקין היינו משום שאכל כבר לא הצריכו חכמים להפסיק במידי אבל כשלא אוכל לא סבר כך. דהא ע"כ צ"ל אליבא דר' יוסי כך דהא אף על גב דסבר ר' יוסי אין מפסיקין קאמר ושויין שאין מביאין את השלחן עד שיקדש וע"כ היינו טעמא משום דלכתחלה יש לו לקדש תחלה ולא אמרו אין מפסיקין אלא א"כ כבר אכלו. וה"נ מודה ר' יוסי שצריך פריסת מפה כיון דלא אכלו תחלה. ויש לפרש דרב אלפס ס"ל דטעמא דר' יוסי דלא יקדש באמצע סעודה ולא יפסיק בעקירת שלחן רק יקדש כך באמצע סעודה. משום שאין נראה שהסעודה באה לכבוד שבת כיון שלא הפסיק בעקירת שלחן. לכך סבר ר' יוסי שאוכל עד שתחשך ומפסיק ומקדש ואם יקדש בתוך הסעודה לא היה ניכר שהסעודה באה לכבוד שבת. והשתא הוי שפיר סייעתא דהא חזינן דפורס מפה ומקדש הוי שפיר היכר שהרי אם הביא השלחן פורס מפה ומקדש ולא אמרינן דלא הוי היכר שהסעודה באה לכבוד שבת וא"כ בתוך הסעודה נמי פריסת מפה הוי הכי שפיר: ועוד נראה טעם רב אלפס שפסק כשמואל דאי לאו דידע שמואל דחכמים פליגי לא היה פוסק דלא כר' יוסי ודלא כר' יהודה אבל ידע שמואל בקבלה דחכמים חולקים ואמרי דסגי בפריסת מפה ומקדש. והכי איתא בירושלמי (שם) דחכמים חולקים על רבי יוסי ועל רבי יהודה ולפיכך יש לפסוק כשמואל. ולפיכך דחה רב אלפס דברי ר' יוחנן ור' יוסי בר חנינא. ואף לענין פסח סגי בפריסת מפה ומקדש דאין לומר כלל דבפסח צריך עקירת שלחן לגמרי. דאין סברא לחלק דכיון דפריסת מפה הוי סלוק סעודה א"כ לגבי פסח נמי דהא לא בעינן בפסח רק שיפסיק ויאכל מצה. ורשב"ם פסק כשמואל בשאר ערבי שבתות ובערב פסח צריך הפסקה בעקירת השלחן. ודברי תימה מאוד דהא חוכרא דפסח לא הוי רק משום אכילת מצה ולהא מלתא סגי בפריסת מפה כמו בשאר ערבי שבתות דלמה לא סגי בע"פ ג"כ. ודברי רב אלפס הם עיקר. ודקדק הרא"ש מהא דתנן לא יאכל אדם מן

המנחה ולמעלה עד שתו פסח אסור לאכול עד שתו ערבי שבתות מותר להוסי לאכול קודם הלילה בער דאיתקש מצה לפסח ופסח נאכל בלילה ע"כ. וצריך צריך להיות בלילה דצרי בלילה ואם כן איך יאכל דמי לקדוש אף על גב דצ לקדש ביום כשמוסיף מו הקדוש מוכיח שהוא מוסיף לקדש ביום שהקדוש קאי שמקדים הקדוש לענין זה הקדוש אבל לאכול הסעוד סוף סוף האכילה ביום. ויו סעודת שבת ביום רק ב הלילה וכיון שנמשכת עז בשבת ג"כ ואף על גב דל בשבת כיון שאכל אחר שהסעודה היא לכבוד שו דצריכה שתהא אחת בי שהסעודה נמשכת עד הן הממהרים עד שמפסיקים היום לא יפו ואפילו עני שבישראל: שמסיב במטה וי זכר לחירות. ופי' הסבה שתרגם (בראשית ל"ז) וי שהוא מלשון סבוב וכן פי שאז"ל (כתובות ק"א ע"א) סמיכה עמידה טובה הימנו אבל לעולם הסבה מלשון נראה שיושב כדי לאכול: להסב לאכול על ידי סמיכה ולא אמר עד שישב. ומפר כוסות צריכים הסבה ואו בהסבה לא יצא וצריך לחז צריך גם כן הסבה. אבל שאינו זכר לחירות. וקא

ד. מהא דנחא נכרות דף ל"ה [נ"ג] וכן כתבו התוספות שם [ד"ה טוהא]:
ה. הרא"ש כרע פרק ערבי פסחים:

ציונים ארמ"א

תעא א' רבינו ירוחם [נתיב ה' ח"א ג. ל. ד.]:
ט' ר"ן פרק אלו עוברין [פסחים טו, א ד"ה גמ' יושלתי] בשם רובין [מלמטות טו, טו, ו] והגביר [משנה] פרק ו' [ממנו] ומנה הלכה יב. דעת המחמיר שם: דרבי משה אהב נ דעת מהר"א מפלוגת הגהותי [טוהן]:

עמרת זקנים

תעא א' ויין כעס א' ישתה. ויש אומרים דמותר לשחות בערב פסח הו' מעט הו' רב יין, כי כל מה שישתה אפילו מעט הו' טובא בהצטרף ב' כוסות הראשונה שלפני הסעודה [מהר"ל בנשנות הטור]. ומשום הכי ב' כוסות הראשונה ישתה הרבה כדי שיגור, ואין שבתוך לשכרות, כי היין שבתוך הסעודה אינו משכר, אבל ב' כוסות אחרות לא ישתה הרבה משום שכרות. ועיין בבבב"ה ה' דף (נ"ב) [טו] ע"ד [פרק מה עמד רנ"ג]:

הגהות והערות

תעא א' כ"ה ד' אפרים:
ב' בדפ"א נמקח:
ג' בבב"ה מ"ה מ"ק דל"ל "דנשאר יום טוב", אך כמנה"ש קיים גרסא דרן, וכ"כ ברין:
ד' בבב"ה מ"ה מ"ק דל"ל "נחל פסח" והוא ח"מ

מבושל משביע בדבר קל, ע"ש: ד מעט לא ישתה. ואלע"ג דמותר לשחות בין הכוסות כמו שכתוב סימן טע"ג סעיף ג', היינו משום ששומה שני כוסות וכל מה ששומה מקרי טובא (מכדי שם לו, ג-ד). אבל מה ששומה קודם לכן, כיון דליכא הפסק בנמיס לא מקרי טובא (ב"ח ד"ה ומ"ש ויין וע"ש). וצריך לומר דשני כוסות ששומין לפני הסעודה מקרי ג"כ טובא ולא מסעיד סעיד. ולי נראה דמעיקרא לא קשה מידי, דכיון שהוא סמוך לסעודה הכל הוא כאכילה אחת, אבל כשמפסיק בנמיס נסתמה האינטומכא, וכמו שכתוב סימן רצ"א [סעיף ג' וס"ק ו'] בשם הרא"ש [ש"ס כלל כג סימן דן]. מיהו קשה מה מימי ראייה בגמרא [פסחים ק, ג - קה, א] מדשרי לשחות בין הכוסות וכו', דלמא שאני התם דהכל כאכילה אחת, וי"ל דעכ"פ כששומה הרבה היו כמי שאכל הרבה שאי אפשר לאכול יותר, אלא על כרחך טובא מגרר גריר: ד ה מצה עשירה. פירוש, שנילושה בני פירות לבד, אבל נילושה בני פירות עם מים יוצאין בה בשעת הדחק, וראייה ממנחות, וא"כ אסור לאוכלה בערב פסח (מהר"ל בספר גבורות ה' פרק מה ד"ה יש וב"ח ד"ה ומ"ש ומהו). ובגמרא [שם] דף ל"ח [נ"ג] פריך אהא דאמרין חלות תודה ורקיני נזיר יוצאין בהן והא מנה עשירה היא, ומשני רביעיית היא ומתחלקת לעשרים חלות גדולות, שנעשו משעבה עשוריים, ואין כאן עושה, על כרחך משמע דאם יש שמן הרבה אע"פ שמעורב עם מים היו ליה מנה עשירה, ואפילו בשעת הדחק אין יוצאין בה, דאם לא כן מאי פריך דלמא מתניתין מיירי דביעבד יוצא בהן, אלא אפילו דביעבד לא יא. וכן משמע דהא בסימן קס"ח [סעיף ו-ו] פסק דאין מברכין ברכת המזון על דבר שנילוש בני פירות, ובסוף סימן קפ"ח [סעיף ו' וס"ק ט] איתא דמיירי לאכול ביום טוב כחית פת * שחיביים עליו ברכת המזון, וא"כ מאי רבותא דליל ראשון של פסח, אלא כמו שכתב הר"ן פרק ב' דסוכה יב, ג ד"ה מהי' דביום * מותר לאכול מנה עשירה, והיינו על כרחך שיש בה מעט שמן, * דביש בה שמן הרבה אין מברכין ברכת המזון, א"כ כליל * אפילו יש בה מעט שמן אין יוצאין בה, אלא א"כ הוא מעט דמעט * כמו גבי תודה כמו שכתבתי לעיל. ופירש * דמי פירות לבד אין מומינין, וא"כ למה לי לנחם עוני * פשיטא דאין יוצאין בהם כמו שכתבתי סימן תנ"ג [ס"ק א], אלא ודאי אפילו עם מים אין יוצאין משום מנה עשירה. * ועיין ב"י סימן חס"ב [ד"ה ומ"ש רביע] בשם המגיד משנה [נמק ומנה ה, ב, כ]:

והוא הו' אפילו אוכל מעט מיק לו נחילמו הכל אסור: ד (ב) א' (ג) ויין ד מעט לא ישתה משום דמיסעד סעיד אבל אם רצה לשחות ודו יין (ו) הרבה שותה מפני שבשהוא שותה הרבה גורר תאות המאכל:
ב' א' [נח] וקודם שעה עשירית מותר לאכול ה' ויין מצה (ו) עשירה: הגה [טו] א' אכל ו מנה שיוצאין בה כלילה

ערך דהם למהריק"ש
כ"ה ב' בב"ה [עשירה]. אבל שאר מנה לא יאכל ערב פסח ויש אומרים שאין האיסור כי אם מומן אסור ממך ואליך: יש אומרים שקטן שהגיע לכלל דעת שזבל להבין מה שמקפידים לו מנמיס ופלאות ביאת מרים אין להאכלו מנה בערב פסח. ויש טענין שלא לאכול מנה משנכנס יום לבד, ויש טענין היסור לנמיר:

חק יעקב

קל, ע"ש, עכ"ל. ובאמת אין משם ראייה כלל להמעין שם, דהתם קאי דרך קביעות אכילה דהיינו שמלפתין בו פת, אבל ירק לבד מותר לאכול בין חי בין מבושל, כמשמעות סתימת לשון הפוסקים: [ד] יין הרבה שותה. הטור מתיר לשחות אפילו מעט יין, ועיין בב"י [ד"ה ומ"ש ויין] אין טרח ליישב סוגיא דש"ס [נכרות לה, ב] אליכיה. ועיין בב"ח [ד"ה ומ"ש ויין] וט"ו [ס"ק ב] שפירשו בענין אחר. מכל מקום עיקר ההחמיר כדעת השו"ע, וכן פסק הב"ח [שם], ועכ"פ

ביאור הגר"א

תעא א' וירוא פיר ה' שחיביים עליו ברכת המזון וא"כ. אדומי אבי זקני

(ב) ויין מעט לא ישתה. דנגמרא [נכרות לה, ג] איתא פורחא מסעיד סעיד, טובא מגרר גריר, וכן כתב ב"י [ד"ה ומ"ש ויין והתוספות שם ד"ה טוהא]. אבל הטור כתב יין מותר לשחות הן רב הן מעט, כי הוא גורר תאות המאכל, וכו' [שם] הקשה על הטור מן הגמרא. ורבינו דותיקס למרן דהטור מפרש הגמרא דהכי קאמר, מעט הוא קועד, כלומר מה שהוא קועד הוא מעט, אבל מה שהוא גורר הוא הרבה, כלומר דב' מדות יש לו לין, הא' שפועד מעט, ב' שגורר הרבה למאכל. אבל לא נראה לענ"ד פירוש זה, דהא לא אפשר לומר שתי מדות אלו ביחד, דהא קועד וגורר הם הפכים זה לזה. אלא נראה לענ"ד דעת הטור ג"כ כפירוש התוספות, דודאי כששומה מעט הוא משביע וקועד ולא גורר, והרבה גורר ולא קועד, אלא דעת הטור דכליל פסח על כרחך ישנה הרבה דהא ישנה ב' כוסות קודם האכילה ומכל א' רביעיית או עכ"פ רובו, משום הכי * יוכל לשחות קודם הלילה מה שירצה. ולא צא הטור להודיע אלא שלא טענה לומר שיזוהר האדם שלא ישנה יותר מנ' כוסות כי כל מה שיוסיף לו יזיק לו במאות המאכל, לזה קא משמע לן דאדרבה כל מה שיוסיף על הכוסות אין בו הפסד למאור אלא הוא גורר טפי כמה שיוסיף, ולפיכך יוכל לשחות מן המנחה ולמעלה מה שירצה, וכל מה שיוסיף יוסיף תאוה למנה. וזהו מכוון מאוד כסוגיא דערבי פסחים קה, ג] דרנא שחי חמר' כולי מעלי יומא דפסחא, וליף ממה שאמרו בין שני הכוסות הללו ישנה, ואי אמרם מסעיד סעיד הו' אכיל למנה אכילה גסה, וקשה היאך יליף כולי יומא מבין הכוסות, דלמא דוקא (ב') [בין] * כוסות אין מסעיד, אלא ודאי כדפרישית בדברי הטור, הכי נמי בדברי הגמרא דקא משמע לן רנא דלא מימא דאסור לשחות ממנחה ולמעלה כי היכי דלא להפסיד תיאבון מנה, לזה מביא ראייה (בהא) [מהא*] [ד] מותר לשחות בין הכוסות הראשונות והיא קודם אכילת מנה, אלא ודאי דכל כמה דמוסיף לשחות הו' שפיר, כן נראה לי. וא"כ אין חילוק בפירוש הגמרא בין התוספות להטור, אלא שהתוספות לא מרפסין השתיה של הכוסות למי ששומה ממנחה ולמעלה, ולהטור שפיר מוצרף, והכי מסתבר לענ"ד. ופשוט הוא שאין בכלל זה שיסתה כל כך הרבה עד שיהא שבע, כי הוא ודאי מקלקל תאות המאכל, והחוש יעיד על זה:

כריסו פהם: הגה [ו] א' ואם הוא אפטינס שאפילו אוכל מעט מיק לו נחילמו הכל אסור: ד (ב) א' (ג) ויין ד מעט לא ישתה משום דמיסעד סעיד אבל אם רצה לשחות ודו יין (ו) הרבה שותה מפני שבשהוא שותה הרבה גורר תאות המאכל:
ב' א' [נח] וקודם שעה עשירית מותר לאכול ה' ויין מצה (ו) עשירה: הגה [טו] א' אכל ו מנה שיוצאין בה כלילה

ערך דהם למהריק"ש
כ"ה ב' בב"ה [עשירה]. אבל שאר מנה לא יאכל ערב פסח ויש אומרים שאין האיסור כי אם מומן אסור ממך ואליך: יש אומרים שקטן שהגיע לכלל דעת שזבל להבין מה שמקפידים לו מנמיס ופלאות ביאת מרים אין להאכלו מנה בערב פסח. ויש טענין שלא לאכול מנה משנכנס יום לבד, ויש טענין היסור לנמיר:

לא ישתה יותר מדאי וע"י זה תקרן האכילה, וכן כתב הט"ו [שם]. ועיין לקמן סימן תע"ו [סעיף א בהגה וס"ק ה]: [ה] מצה עשירה. ואם נילושה בני פירות עם מים ג"כ הו' מצה עשירה ואין יוצאין בה, וכן העלה המ"א [ס"ק ה]. ועשייתו סמוכות לדבריו בסימן חס"ב ס"ק ב', ע"ש, דבאיזה ענין יתבטל המי פירות תוך המים, וכתב עוד במ"א [ס"ק ו] ח"ל, דמצה נפוחה וכפולה אין לאכול בערב פסח כל היום דשמא מצה היא, עכ"ל. ועיין לעיל סימן חס"א [סעיף ה בהגה]:

הגהות רעק"א
תעא א' וירוא פיר ה' שחיביים עליו ברכת המזון וא"כ. אדומי אבי זקני

בביתא מנהא יאמון זיוון גאלא

הרב ברוך חיים סיימאן

מח"ס "אמרי ברוך" ור"מ בישיבה רבינו יצחק אלחנן

ושינגטן הייטס, ניו יורק

ביקורי הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל בישיבת רבינו יצחק אלחנן

במשך השנים ביקר הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל כמה פעמים בישיבת רבינו יצחק אלחנן. ברוב הפעמים בא הגאון הנ"ל לתת שיעור ולהיפגש עם הרבנים לזמן קצר. אולם בשנת תשנ"א התעכב הגאון לשבוע בין כותלי הישיבה וזכיתי לדבר אתו בעניני הלכה. הן במשך השנים זכיתי לשמוע ממנו כמה שיעורים ובמאמר זה הנני מעלה על הכתב כמה מהדברים ששמעתי ממנו במשך השנים.

בענין ברכה על מצה במשך השנה

74 א. בשו"ת יחווה דעת (ח"ג סי' יב) דן הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל בברכה שמברכין על מצה. בתשובה הנ"ל הביא מנהג הספרדים לברך על המצה ברכת המוציא רק בימי הפסח שהוי לחמו של היום, ובשאר ימות השנה לברך מזונות על מצה אם לא שקובע עליה סעודה וכדין פת הבאה בכיסנין. והביא בתשובה הנ"ל גם שהאשכנזים מברכין המוציא על מצה כל ימות השנה כדין פת גמור אפילו אם אין קובעין עליה סעודה. בשנת תשנ"א כשביקר הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל בישיבת רבינו יצחק אלחנן סיפר לי בשיחה פרטית שאע"פ שהביא בתשובה השיטה לברך מזונות על מצה בשאר ימות השנה חוץ מימי הפסח שמצה הוי לחמו של היום, דברים אלו נכתבו רק ליישב מנהג העולם של הספרדים. אולם, אמר לי על עצמו שהוא מברך המוציא על מצה כל ימות השנה אפילו אם אינו קובע סעודה עליה כדין פת גמור ולא כדין פת הבאה בכיסנין.^א

א. ואכן כ"כ הרה"ג פנחס רוזנר בספרו סימן ברכה (סימן א' עמ' יח) וז"ל: זכיתי למסור תשובה זו בידי מרן רבינו (שליט"א). ועל פי הוראתו הצעתי לפניו בעל פה מקצת דבריו אלה, ואמר לי כי עכ"פ לדינא ס"ל שיש לברך על המצה ברכת "המוציא". וגם מה שכתב בספרו יחווה דעת הנ"ל דברכתו "בורא מיני מזונות", לא לכתחילה דיבר, אלא למי שמיקל לברך בורא מיני מזונות שיש לו על מה שיסמוך, ורק לזה כוון, אבל עיקר הדין מבואר שם שברכתו המוציא, ומעולם לא עלה על לבו שצריך לברך ע"ז במ"מ. והעיד שגם הוא נוהג כן לברך על המצה המוציא. ונומתי לו כי לא משמע כן כלל מרהיטת לשונו בשו"ת הנ"ל, וגם מסדר הדברים שם, וכולי עלמא קא ידעי דדעתו שצריך לברך במ"מ, בהסתמך על דבריו הנ"ל.

בשו"ת יחווה דע
גאון שמ
השלישית בהגדו
הנקראים בישקו
פת הבאה בכיסו

ולא קיבל דבר זה. וש
המוציא, ורק המיקל
וכתבתי זאת עלי ספו
הדין שיברך המוציא,
אלא רק לענין דיעבד.
וכ"כ בשו"ת מעין אוב
מברך המוציא. ע"ש.
בספר ברכה נאמנה לו
מו"ר הרה"ג גדעון בן
המצה שיכול לברך הן
והג"ר יהודה ברכה ש
טעמו של מו"ר הגר"ע
שהעלה בשו"ת יחוד
גיל הזקניה, לפיכך מב
פת אלא מצה מטעמי
(עמוד סא). עכ"ל. רק
מטעמי בריאותית אינו
וכ"כ הגאון רבי מאיר ו
ימות השנה, מנהג האנ
וכן העיד הרב אליהו
המוציא. ע"ש.
ומרן זצ"ל בשו"ת יחו
"וחסידים ואנשי מעשו
ואז מברכין המוציא ונ
הל' ברכות (עמ' סא) ו
בברכת הפת וברכת הן
לשון כללי יותר.

כעת (תשרי תשע"ו) נ
תצח-ט) כתב בזה"ל:
שבירך "המוציא" על נ
למנהג הספרדים ועדו
חודשים לפני הסתקלו
ברורה מתחלה ועד ס
מזונות, אלא שעדיף ל

קובץ המשביר
צ"ע ב"ק הרג"ל ל יצחק יוסף זצ"ל
הדבורה - יעבר דונג הוסמן
יצחק יוסף הוסמן

כשו"ת יחוה דעת הנ"ל ביאר שהמנהג הספרדים מיוסד על שיטת רבינו האי גאון שמובא בספר הערוך (עיר כסן) וכן בשו"ע (אר"ח סי' קסח סעי' ז) בדעה השלישית בהגדרת פת הבאה בכיסנין שהוא כעבים יבשים וכוססין אותם והם הנקראים בישקוגי"ש. הרי לפי תיאור זה שדבר קשה שכוססין אותו הרי הוא פת הבאה בכיסנין נמצא שמצה בכלל זה שרק מברכין עליה בורא מיני מזונות

ולא קיבל דבר זה. ושנה ושילש דבריו כי מעולם לא סבר שעיקר הברכה היא במ"מ, אלא עיקר הברכה המוציא, ורק המיקל לברך במ"מ יש לו על מה שיסמוך, ומיהו הוא עצמו נוהג לברך בזה ברכת המוציא. וכתבתי זאת עלי ספר להודיע דבר זה לרבים השואלים דעתו בזה, נבוכים הם בארץ, כי דעתו לעיקר הדין שיברך המוציא, ושלזה נתכוון בשו"ת יחוה דעת, באופן שאין ללמוד משם שעיקר הברכה מזונות אלא רק לענין דיעבד. וזה חידוש גדול. עכ"ל.

וכ"כ בשו"ת מעין אומר ח"א (עמ' רמא) שנשאל למון זצ"ל מה לברך על מצה אחר הפסח. והשיב: אני מברך המוציא. ע"ש.

בספר ברכה נאמנה להרה"ג יאיר נאמן נר"ו (חלק השו"ת סי' ח', עמ' תקס) כתב "ועתה שוב דברתי עם מו"ר הרה"ג גדעון בן משה שליט"א ואמר לי שמרן (שליט"א) אמר לו לענות לכל מי ששואל על ברכת המצה שיכול לברך המוציא וברהמ"ז ושכן גם הוא בעצמו נוהג כן".

והג"ר יהודה ברכה שליט"א בספרו תורת יהודה חלק א' (פרשת בשלח, עמ' שב) כתב: ושמעתי שזה טעמו של מו"ר הגר"ע יוסף (שליט"א) שמברך על המצות במשך כל השנה המוציא וברכת המזון, אע"פ שהעלה בשו"ת יחו"ד [הנ"ל], מ"מ מאחר ומו"ר אוכל בקביעות מצות משום סיבה בריאותית, וגם איכא גיל הזקנה, לפיכך מברך על המצות המוציא וברכת המזון, וכ"כ בשו"ת יחו"ד [הנ"ל] שחולה שאינו אוכל פת אלא מצה מטעמי בריאות מברך על המצה המוציא וברכת המזון. ושנה פרקו בספר חזו"ע על ברכות (עמוד סא). עכ"ל. רק מ"ש הרב תורת יהודה דטעמו של מרן לברך המוציא על המצות בכל השנה היה מטעמי בריאותית אינו נראה מכל הנ"ל, ועי' בספר ברכה נאמנה (שם עמ' תקנח).

וכ"כ הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א בירחון אור תורה (סיון תשע"ד סי' קיד, סוף עמ' תתקז) "מצה בכל ימות השנה, מנהג האשכנזים לברך עליה המוציא ובהמ"ז כלחם ממש, וכן נוהג הגר"ע יוסף זצ"ל...". ע"ש. וכן העיד הרב אליהו שטרית נר"ו בספר רבנו (עמ' שצט) שראה שמרן לקח חתיכת מצה ובירך עליה המוציא. ע"ש.

ומרן זצ"ל בשו"ת יחוה דעת הנ"ל ובספרו טבעת המלך (הל' ברכות פ"ג ה"ט) בסיכום התשובה כתב "וחסידים ואנשי מעשה נוהגים לאכול המצוה בתוך סעודה של פת גמור, או שקובעים סעודתם על המצה ואז מברכין המוציא וברכת המזון וצריכים נטילת ידים". והניף ידו עוד בענין זה בספרו חזון עובדיה על הל' ברכות (עמ' סא) וכתב "אלא שהחרדים לדבר ה' נוהגים לאכול המצה בתוך הסעודה של פת, ונפטרים בברכת הפת וברכת המזון". ונ"ל ששינה לשונו "מחסידיים ואנשי מעשה" ל"החרדים לדבר ה'" כי האחרון לשון כללי יותר.

כעת (תשרי תשע"ו) נדפס ספר "ארחות מרן" למר בריה דרבינא הגר"ד יוסף נר"ו ושם בחלק ב' (עמ' תצח-ט) כתב בזה"ל: ואמור"ר מרן זצוק"ל היה מקפיד לאכול המצה אחר הפסח בתוך סעודתו אחר שבירך "המוציא" על פת גמורה. ומכל מקום היה מורה להלכה שאם אוכל המצה שלא בתוך הסעודה למנהג הספרדים ועדות המזרח צריך לברך עליה בשאר ימות השנה ברכת "בורא מיני מזונות". וכמה חודשים לפני הסתלקותו היו שאמרו בשמו שתזר בו בזה, ושאלתי את פיו, ואמר לי שלא חזר בו, ודעתו ברורה מתחלה ועד סוף שהאוכל מצה בשאר ימות השנה שלא בתוך הסעודה צריך לברך בורא מיני מזונות, אלא שעדיף לצאת ידי ספק ולאכול המצה בתוך הסעודה. עכ"ל. (יד"ה)

13

הרב ברוך

→ אם לא שקובעין עליה סעודה. אולם מנהג האשכנזים ומנהג רבי עובדיה יוסף זצ"ל שמברכין המוציא על מצה כל ימות השנה אפילו אם אין קובעין עליה סעודה מתבאר בספר 'עם מרדכי' - ברכות' להרה"ג ר' מרדכי וויליג שליט"א שמיוסד על דברי הפוסקים שסבירא להו כדברי המאמר מרדכי (סי קסח ס"ק יד מובא בביאור הלכה סי' קסח סעי' ז ד"ה והלכה) שלא פליגו הדעות בשו"ע (סי קסח סעי' ז) אהדדי אלא הכל תלוי אם הדבר המאפה נאכל בדרך כלל רק לקינוח והוי פת הבאה בכיסנין או שנעשה להשביע והוי פת גמור. עפ"ז מבואר שכיון שבדרך כלל מצה נאפה לשביעה ולא קינוח הוי פת גמור ולא פת הבאה בכיסנין. ועיין גם בספר הלכה ברורה (חלק שמיני עמ' תלה-תלט) להרה"ג ר' דוד יוסף שליט"א. וכן נקט לדינא הרה"ג ר' יצחק עבאדי שליט"א בשו"ת אור יצחק (ח"ב סי' טו) וז"ל הנה בנוגע לפת הבאה בכיסנין שברכת בורא מיני מזונות ולאחריהם מעין ג', אין זה הלכה בלא טעם, ואע"פ שיש כמה פירושים מה היא פת זו, מ"מ לכולם יש טעם אחד, והוא שאם דרך בני אדם לקבוע סעודתן על לחם זה מברכים המוציא ואם לאו מברכים מזונות. וכלל זה לענ"ד יהיה תלוי לפי המקומות והזמנים ותמיד זהו כללו של דבר, ולכן איני רואה שיש איזה מחלוקת בין הפירושים להלכה, וכן כתב גם בערוך השלחן סי' קסח סעי' כג עי"ש וכו' עכ"ל. ובספר עם מרדכי הנ"ל העיר שגם הגאון רבי יעקב מליסא זצ"ל בעל הנתיבות (מודפס בקונטרס אחרון להגדת מעשה נסים וכן בספר דרך החיים השלם) נקט כנ"ל שהביא הנתיבות דברי רש"י (ברכות מא: ד"ה פת הבאה בכיסנין) וכתב וז"ל לכן נלענ"ד כיון דרש"י כתב הטעם בפת כיסנין דאין ממנה רק דבר מועט ומאכלה מועטת. נראה מזה דעיקר טעם הפטור בפת הבאה בכיסנין הוא משום דכיון דעל פת כזו אין רגילין לקבוע עליו הסעודה, לא חשוב לברך עליו המוציא וג' ברכות. ולפ"ז הכל תלוי בראות עיני המורה. וכל שהוא פת שאינו מדרך העולם לקבוע עליו סעודה לפי ראות עיניו יש לו דין פת הבאה בכיסנין, ולעקיף וקיכלין ואותן הממולאין שעושין בפורים ענינו רואות שאין מדרך העולם לקבוע עליו סעודה לכן פסק כדברי כולם להקל. משא"כ בדין המבואר בסעי' יז בפשטיד"א וכן פירג"ש עינינו רואות שדרך העולם לקבוע עליו סעודת צהרים פסק שפיר דמברך המוציא וברכת המזון. והעיקר בפת כזה דתלוי בראות עיני המורה וכו' עכ"ל. הרי דנקט שהכל תלוי אם סוג מאפה זה נאכל בדרך כלל בתור סעודה להשביע או רק בתור קינוח.

על פי יסודות הנ"ל יבואר דברי הציץ אליעזר (חלק יא סי' יט) שציין הרה"ג ר' עובדיה יוסף זצ"ל בשו"ת יחוה דעת הנ"ל במנהג האשכנזים לברך המוציא על מצה בכל השנה אפילו בלא קביעת סעודה וכתב בנוגע למצות בזה"ז וז"ל

כי י"ל דהב
מברכין עי
שהמצות כ
לא היה כ
שנשארו מ
ימות השנו
כפי טעמו
לקבוע על
ולאחריהם
מובן מה י
הספרדים
סעודה, או
השנה כי ר
גמור לכל ו

ב. באחד נ
מותר ל
שם חברת ו

בשיעור זה
מסו
והרי בנידון
היוצר והצי
הדברים הא
חולק וסוב
לרע"א (כתנו
אמנם האיכ

יוסף
 ליה
 ט"א
 ק י
 דדי
 זאה
 לל
 גס
 נקט
 הנה
 זה
 ועם
 ואם
 מיד
 כה,
 דכי
 חרון
 רכות
 סנין
 פת
 לא
 וכל
 דין
 נינו
 קל.
 דרך
 מזון.
 תלוי
 נוח.
 ג ר'
 ציא
 וז"ל

כי י"ל דהבית דוד [סי' ע שנקט שרק מצות שנאפו לפסח והושארו אחר הפסח
 מברכין עליהם המוציא אפילו בלי קביעות סעודה] דיבר על המצב בזמנו
 שהמצות מכונה עוד לא היה נפוץ והיה רק מצות יד. וברור שבשאר ימות השנה
 לא היה קביעותא לאכול מצות יד. ולכן לא החשיב לקביעותא רק מצות
 שנשארו מהפסח, אבל משא"כ בזמנינו שנפוץ לאפות ולאכול מצות חמץ בכל
 ימות השנה ואלפים קובעים סעודתם עליהו, בכל כה"ג ברור שגם הבית דוד
 כפי טעמו זה יודה ג"כ שהמצות של כל ימות השנה נחשבות ג"כ כדרך בני אדם
 לקבוע עליהם סעודתם ושפיר יש ליטול עליהם ידים ולברך ברכת המוציא
 ולאחריהם ברכת המזון. ונחשבות כלחם גמור לכל דבר עכ"ל. הרי עפ"י כל הנ"ל
 מובן מה שסיפר לי הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל שיש מקום לישב מנהג
 הספרדים לברך בורא מיני מזונות על מצה בשאר ימות השנה בלא קביעת
 סעודה, אולם העיקר להלכה כפי הנהגתו האישית לברך המוציא על מצה כל
 השנה כי המצות נאפות בתור שביעה לסעודה ולא לקינוח בעלמא והם לחם
 גמור לכל הדברים. עיין שם בספר ילקוט יוסף (חלק שלישי עמ' קכו-קכז) להרה"ג ר'
 יצחק יוסף שליט"א בענין זה.

פסיק רישיה דלא ניחא ליה

ב. באחד מהשיעורים שהעביר הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל הנדון היה אם
 מותר ללכת על השלג בשבת במקרה שתחתית הנעל יש לו ציור מיוחד עם
 שם חברת הנעלים ודברים אלו ירשמו על השלג בהליכתו, השאלה היא אם יש
 כאן חשש של כותב בשבת.

בשיעור זה דיבר רבי עובדיה זצ"ל אודות שיטת הערוך (תוס' כתובות דף ו. ד"ה האי
 מסוכרייתא דנוייתא) שפוסק שפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר לגמרי.
 והרי בנידון זה שהאדם דורך על השלג יש פסיק רישיה שירשם המלים של
 היוצר והציור בתחתית הנעלית על השלג אולם בודאי לא איכפת ליה על
 הדברים האלו, ולפי שיטת הערוך בודאי אין שום חשש בזה. אולם תוס' (סו)
 חולק וסובר שפסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור. ועיין בספר דרוש וחידוש
 לרע"א (כתובות דף ו.) שאפילו לשיטת התוס' דפסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור,
 אמנם האיסור הוא רק מדרבנן כי הוי לכל הפחות מלאכה שאינה צריכה לגופה
 שפטור לפי רוב הראשונים.

מאוד מאוד, ולקמן בהגדה לומר, כי מצות פסח בי בזכות אבות שנשבע להנ לאכול מצה ומרור כדי לו נגד אברהם שנאמר (ברא ענות, ותדע עוד כי אברו בשם מצה כי המצה משוי עיסה יש בה שאור, ומצה וכך אברהם גר היה נבדל היה בהם שאור בעיסה ש גוף טהור נבדל משאור ה (כ"מ ג"ח) הוזהרה התורה מקומות מפני שסורו רע רע כי יש בו שאור ושמא שהיו המלאכים רגילים אברהם ולא עוד אלא שנ וזה יורה שהיה אברהם ובמדרש רבות בפרשת עלה אל האלהים באותה ש לפגוע במשה עשה הקדו של פניו דומה לאברהם זכות אברהם היה בא מי מפני שהיה אברהם גומל מדת מלאכים שהם משפי נמצא פעמים שהיה כוע שמעו נא המורים ואין זה משה איש האלהים וזהו השם יתברך קלסתר אברהם. פירוש כי לגומלי מורה על הטוב כי אין הקדוש ברוך הוא קלסת מדת אברהם, ולכך היה במחיצת המלאכים, ומכל מלאכים שהם בלי שאור, מרורים הוא ליצחק לפי שכהו עיניו, ואמרו במדר יצחק (פ' ס"ה) עד שבו בעולם ועם יצחק באו פסח הוא ליעקב כי י

ידי מזל ולא על ידי שאר כח שהם נופלים תחת הזמן רק על ידי הקדוש ברוך הוא שאינו נופל תחת הזמן ולפיכך גאל אותם בלי זמן, ולכך צוה על המצה קודם שיצאו ממצרים, לאכול המצה עם הפסח, ודבר זה אמת ברור כאשר תדע ענין מצה. ועוד פרשנו כי המצה פשוטה שהרי אין בה שאור, וכל דבר שהוא פשוט מבלי שמצטרף אליו דבר הוא ענין החירות, שהרי המשועבד יש בו צירוף שהוא מצטרף אל אשר הוא אדון לו משעבד בו, ומי שהוא בן חורין עומד בעצמו אין לו צירוף כלל רק עומד בעצמו ולפיכך ראוי מי שיצא אל החירות אל המצה שהיא פשוטה מבלי צירוף שאור, וזה בעצמו לשון מצה שבא על דבר שהוא פשוט, ואסר החמץ שיש בו צירוף שאור ודברים אלו בארנו למעלה גם כן, והם דברים ברורים אמתיים באין ספק ועוד יתבאר בעזרת השם יתברך: **ו**צוה הקדוש ברוך הוא לאכול הפסח בלילה מפני שמכת בכורות בלילה, שהלילה מתיחס אל ההפסד ביותר, ולכך זאת המכה בלילה ולא אחרת שהוא היותר קשה ויותר הפסד, ונסתלק כח מצרים כעל ישראל בלילה על ידי מכת בכורות, אף על גב שהיציאה ממצרים שהיא הגאולה לא היתה רק ביום, מכל מקום הסרת כח מצרים והפסד שלהם בלילה, והיציאה שהוא הויה לישראל ביום היה, ולקמן עוד יתבאר, ולפיכך יש לנו לספר ביציאת מצרים בלילה ולא ביום, וצוה לאכול אותו צלי אש על ראשו על כרעיו ועל קרבו, שכבר אמרנו שקרבן זה צוה הקדוש ברוך הוא להורות על שהוא יתברך יחיד בעולמו, ולפיכך כל המעשים מן קרבן זה נמשכים אחר ענין זה להורות על האחדות, ולפיכך מצותו על ראשו ועל כרעיו, וצוה הקדוש ברוך הוא גם כן שיאכל צלי אש כי בשר מבושל הוא נפרד לחלקים על ידי בשול אבל צלי הוא מתקשה ונעשה אחד, וכן צוה שלא יאכל ממנו נא שלא נצלה כל צרכו לפי שזה אינו אחד, כי אם על ידי צלי שיוצא הרוטב והליחות ומתקשה ועושה בשרו אחד גמור, וכן מה שנשחט בין הערבים הוא מן

ובמכלתא (בא פ"ג) ואכלתם אותו בחפזון זה חפזון ישראל אבא חנין אומר משום רבי אלעזר זה חפזון שכינה שנאמר קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים וגו' ע"כ, ביארו בזה כי חפזון הנאמר כאן, לפי שכל דבר אשר הוא יוצא לפעל אין לו הנחה מפני היציאה אל הפעל, ומפני שיצאו ישראל משעבוד לגאולה עכשיו לכך צריך שיאכלו ישראל פסחיהם בחפזון באין הנחה, ולמאן דאמר זה חפזון שכינה שמפני שהשכינה באה לגאול אותם וכח אלהי כח קדוש בא להיות נקרא עליהם, ומפני כח אלהים הוה שבא לגאול אותם שממהר ויחיש מעשיו כפי כחו גבורתו לעשות ולכך היו צריכים לאכול הפסח בחפזון, הנה נתבאר ממצות הפסח ומצה כאשר תעמיק בדברים אלו שהם ברורים דברים גדולים ונוראים